

FRANSIZ ARŞİV BELGELERİNDE 23 HAZİRAN 1939 TARİHLİ TÜRK - FRANSIZ ANTLAŞMASI

MÜZEHHAR YAMAÇ*

ÖZ

Türkiye ve Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde, Paris'te Büyükelçi Suat Davaz ile Dışişleri Bakanı Georges Bonnet tarafından Türk – Fransız Deklarasyonu ve Ankara'da ise, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ile Büyükelçi René Massigli tarafından Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasına ilişkin antlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile Türkiye ile Suriye arasındaki toprak sorunu kesin olarak çözülerek iki ülke sınırı belirlenmiştir. Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına razı olmuş, Hatay'da bulunan Fransız kuvvetlerinin bir ay içinde ülkeyi boşaltmasını kabul etmiştir. Hatay Meclisi de, 29 Haziran'da oybirliği ile Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Üç yıl süren mücadele sonunda Hatay Devleti'nin kurulması, Türkiye'nin vilayeti olmasıyla tamamlanan süreç, dönemin uluslararası gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Dünyanın önemli basın organları tarafından, olay yoğun bir şekilde işlenmiştir. 1939 Türk-Fransız Antlaşması, başından beri olayı takip eden Fransız basınında da çeşitli yazılarda değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, Fransız diplomatik arşiv belgelerinde yer alan 23 Haziran 1939 anlaşmalarının imzalanma sürecindeki gelişmeler ve Fransız basınına yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Fransız Anlaşması, Tepkiler, Suriye, Basın.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, myamac@ntu.edu.tr

THE TURKISH-FRENCH TREATY DATED JUNE 23, 1939 IN THE FRENCH ARCHIVAL DOCUMENTS

ABSTRACT

Turkey and France signed a treaty on June 23, 1939 in Paris, with the Turkish-French Declaration by Ambassador Suat Davaz and Foreign Minister Georges Bonnet, and with the Foreign Minister Şükrü Saracoğlu and Ambassador René Massigli in Ankara, leaving Hatay to Turkey . With this treaty, the territorial problem between Turkey and Syria was definitely resolved and the two countries' borders were determined. France agreed that Hatay would join Turkey, and the French forces in Hatay agreed to vacate the country within a month. Hatay Parliament also decided to join Turkey on June 29 unanimously. After three years of struggle; the process, which was completed with the establishment of the Hatay State and the province of Hatay in Turkey was part of the international agenda for a long time. World's major press organs were also interested in Hatay. The Turkish-French Treaty of 1939 has been evaluated in various writings in the French press, which has followed the case since the beginning. This study will examine the developments in the French diplomatic archive documents, the progress of the signing of the June 23, 1939 treaties and the reflections on the French press.

Keywords: Turkish-French Agreement, Reactions, Syria, Press.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 16. maddesinde yer alan Suriye ve Irak sınırı konusunda itilaf kuvvetleri ile Osmanlı yönetimi arasında görüş ayrılığı mevcuttu. Türklere göre egemenliklerinin sınırlarını çizen anlaşma, Müttefiklere göre Ateşkes Antlaşması sadece Osmanlı ordularının teslim olmasını sağlıyor, sınırlar konusunda bir taahhüt içermiyordu¹. Ardından Avrupa devletleri 24 Nisan 1920'de San Remo'da; Suriye'de Fransız, Irak ile Filistin'de İngiliz "Mandat"sı konusunda anlaştilar. Ancak bu anlaşma genel bir çerçeve çizilmiş, ayrıntılar daha sonraya ertelenmişti. Fransa ile Türkiye arasında yapılan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasına göre; İskenderun Sancağı Misak-ı Milli sınırlarımız dışında kalarak özel yönetimli bir statüye kavuşturuldu². Üzerinde uzun pazarlıklar yapılmasına karşın bu bölge Türkiye sınırları dışında kalacaktır³. Geline nokta; Fransa ve Türkiye arasında uzun bir siyasi mücadele döneminin başlangıcı olacaktır⁴.

1920 yılından itibaren Suriye ve Lübnan'da hüküm süren Fransız manda yönetimi, 1925 yılından itibaren Suriye'de yoğun güçlüklerle karşılaştı. 1930'ların revizyonist ortamında, Fransa'da ekonomik ve toplumsal sorunlarda artışlar görülmeye başlandı. Avrupa'da yaşanan gelişmeler de, istikrar konusunda ümit vaat etmiyordu. 1926 yılında Türkiye-Fransa arasında imzalanan "Suriye ve Lübnan Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" nedeniyle ilişkiler belirli bir mesafede devam etti. 1930 yılından itibaren Suriye'li milliyetçiler bağımsızlık yönünde cephe oluşturmaya başlamışlardı. Fransa'nın söz verdiği bağımsızlık antlaşmasının imzalanamamış olması, Suriye'de yerel düzeyde direnişlere yol açtı. Bu koşullar altında Fransa Suriye'deki manda yönetimini sürdürmekte zorlanarak, mandayı devretme kararı aldı. 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında imzalanan Dostluk ve İttifak Antlaşması ile Fransa, Suriye'ye üç yıl içinde bağımsızlık tanımayı ve Suriye üzerindeki

1 Adil Dağıstan, Adnan Sofuoğlu, **İşgalden Katılma Hatay-Atatürk'ün Dış Politika Zaferi**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.8.

2 İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C I (1920-1945)**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s.48.

3 **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s.75.

4 Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s.149.

tüm haklarını Suriye Hükümeti'ne devretmeyi yükümlenmişti⁵. Bu gelişme üzerine Türkiye, Milletler Cemiyeti ve Fransa ile girişimlerde bulunarak Sancak konusunda aktif politikalar izlemeye başladı⁶. Aralık 1936'da başlayan Milletler Cemiyeti süreci 27 Ocak 1937 tarihli Sandler Raporu ile önemli bir aşama kaydetti⁷. 29 Mayıs 1937'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşma ile; Türkiye'nin ulusal bir sorunu haline gelmeye başladığı bu dönemde Sancak, “ayrı bir varlık” kabul edilerek olay çözümlendi. Ardından Milletler Cemiyeti'nde kurulan Seçim komisyonu gözetiminde başlayan seçim hazırlıkları sürerken, Türkiye ile Fransa arasında Mart 1938'de yapılan anlaşmayı izleyen ve Türk temsilcilerin çoğunlukta olduğu Hatay Meclisi kuruldu⁸. Bağımsız Hatay Devleti'nin Türkiye'nin Vilayeti olduğu Haziran 1939'a kadar süren süreç, dönemin uluslararası dinamiklerini etkileyen bir faktör olmuştur.

1930'lu yılların sonlarına doğru Avrupa'nın genel bir savaşa doğru yaklaşması nedeniyle uluslararası ortamın gerginliği Fransa ve Türkiye'yi birbirine yaklaştırdı. Almanya 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı istila etmiş, ardından Polonya ile saldırmazlık paktına son vermişti. Nisan'da İtalya, Arnavutluğu işgal etmişti. Balkanlar ve Doğu Akdeniz bölgesinin savunması bakımından yaşamsal önemi olan, Türkiye ile İngiltere ortaklaşa bir güvenlik paktı oluşturacaklarını açıkladılar⁹. 12 Mayıs 1939 tarihinde imzalanan “İttifaka Yönelik Türk- İngiliz Deklarasyonu” ile Türkiye ve İngiltere, herhangi bir saldırı halinde birbirlerine yardım edeceklerine dair bir anlaşma üzerinde görüş birliğine varmışlardı. İngiltere, anlaşmanın Fransa'nın da yer aldığı üçlü bir deklarasyon ile imzalanmasını istemekteydi. Ancak Türkiye, 1937'den beri “Hatay” adını almış olan Sancak sorunu çözümlenmediği nedeniyle öneriyi kabul etmemişti. Anlaşma, Akdeniz'de bir savaş durumunda yardımlaşma içine girmeleri ve Balkanlar'da güvenliği sarsacak bir gelişme-

5 Serhan Ada, **Türk- Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.93.

6 Mete Tunçay, “Hatay Sorunu ve TBMM”, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı (1876-1976)**, Ankara, 1976, s. 257.

7 İsmail Soysal, “Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)”, **Bellekten**, C XLIX, S 193, Nisan 1985, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 79.

8 Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi- S 32, Ankara, 1992, s.105.

9 Y. Olmert, “Turkey, The Levant Question During the Second War”, **Middle Eastern Studies**, Vol.23 No.4.Oct. 1987, pp..347-452, Taylor&Francis, Ltd. www.jstor.org/stable/4283204.

de birbirlerine danışmayı kapsamaktadır. Ardından 1 Eylül 1939’da Hitler Almanya’sının Polonya’ya saldırısıyla başlayan savaş, buna karşı çıkan İngiltere ve Fransa’nın Almanya’ya savaş ilan etmesiyle genişlemiştir. Bu sırada tüm Akdeniz üzerinde geçmişten gelen arzusu bulunan Mussolini liderliğindeki İtalya, 1939 ilkbaharında Arnavutluk’u topraklarına katmış bulunuyordu. Stalin liderliğindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de Polonya’nın paylaşılması konusunda Almanya ile anlaşmış, diğer yandan da Türkiye’ye ‘Boğazların savunmasına katılma’ isteğini bildirmiş bulunuyordu¹⁰. İtalya ve Rus tehditleri karşısında Türkiye, İngiltere ve Fransa ile anlaşarak kendini korumayı amaçlamaktadır¹¹.

Hatay Devleti’nin kurulduğu günlerde, Avrupa’da süren gerginlik, Fransa’yı da Eylül 1938’den itibaren, Türkiye ile anlaşma yapmaya yöneltmişti¹². Fransız dış politikası, Georges Bonnet’nin bakanlığa geldiği döneme kadar çatışma yanlısı bir politika izlemiştir. 1937-1938 arası Edouard Daladier’in bakanlığı sırasında Antakya meselesi yüzünden iki ülke arasındaki kriz doruk noktasına ulaşmış öyle ki, Türkiye Fransa’yı Doğu Akdeniz konusunda tehdit etmekten çekinmemiştir. Atatürk’ün ünlü Ulukışla ziyareti bir gözdağı verme amacıyla yapılmıştı. Fransız iç politikasında meydana gelen çalkantılar ve Almanya’nın Rhen bölgesini işgal etmesi, Fransa’nın dış politikasını yeniden gözden geçirmesine yol açtı. Atatürk’e hayranlığı bulunan Georges Bonnet’nin, Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmesi, Doğu Akdeniz’de yükselen bir başka tehlike olan İtalyan tehdidinde, Alman-İtalyan iş birliğine karşı düşünülmüş bir hareketti. Türkiye’ye karşı sert tavır takınan zümrelerin bir sonraki seçimlerde iktidara gelememeleri, Fransız halkının çatışma istemediğinin bir göstergesi sayılabilir. 1938’de Hatay Devleti’ni kabul ederek ilk defa Yakındoğu’daki askeri ve siyasi pozisyonundan taviz vermesi, iç politikadaki bir değişimin sonucunda olduğunu söylemek mümkündür¹³.

23 HAZİRAN 1939 TARİHLİ TÜRK FRANSIZ ANTLAŞMASI

İttifaka yönelik Türk-Fransız Deklarasyonu 23 Haziran 1939’da Paris’te, Fransa’nın Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ve Türkiye Büyükelçisi Suat

10 Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih, (1789-1912)**, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s.589.

11 Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınevi, İstanbul, 2001, s.111.

12 İsmail Soysal, “Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri (1936-1939)”, **Bellekten**, C XLIX, S 193, Nisan 1985, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s.371.

13 Yaşar Demir, **Fransa’nın Yakındoğu Politikaları**, Suriye ve Hatay, Mostar Yayın, İstanbul, 2013, s.211.

Davaz arasında; Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ve Büyükelçi René Masigli tarafından “Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorunlarının Çözümüne İlişkin Antlaşma” Ankara’da imzalandı¹⁴. Türk- Fransız görüşmelerinde Türk tarafının yapılacak anlaşmanın savunmaya yönelik olması, anlaşmanın imzalanmasından önce Hatay meselesinin kesin bir sonuca bağlanması talebi yerine getirilmiş oluyordu. Türk Fransız Deklarasyonu; Türkiye ile Fransa’nın, Doğu Akdeniz ve Balkanlar’da güvenliği korumaya yönelik kararlılıklarını ortaya koymaktaydı. Deklarasyon bu şekliyle 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz Deklarasyonunu tamamlamaktaydı. Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını sağlayan belge, anlaşma metni bir protokol ve tutanakta oluşmaktaydı. Anlaşmanın birinci maddesi, Türkiye’ye bırakılan toprakların sınırlarını belirtiyor, Fransız güçlerinin 23 Temmuz 1939’a kadar çekilmeleri öngörülüyordu. İkinci maddeden, beşinci maddeye dahil, bu topraklarda yaşayanların Türkiye vatandaşı olacakları, ancak, buralarda yaşayanların isterlerse altı ay içinde Suriye ya da Lübnan vatandaşlığına karar verebilecekleri ve vatandaşı olacakları ülkeye 18 ay içinde taşınabilecekleri, taşınırken gayrimenkullerini isterlerse tasfiye edebilecekleri, taşınır mallarını ise yanlarında götürebilecekleri hükmü yer almaktaydı. 6. maddeye göre, Fransa’nın İskenderun’daki askeri mezarlığı Fransız toprağı sayılacak ve başında Fransız bir bekçi bulunacaktır. 7. maddede, Türkiye Suriye’nin toprak bütünlüğünü ve iç huzurunu tehdit eden her türlü eylemi kınayıp, kendi topraklarından bu amaçla başlatılabilecek eylemleri yasaklayacak ve bastıracaktır. 8.,9.,10. maddelere göre, Suriye adına Fransa ve Türkiye, birbirlerinin ülke güvenliğine ve rejimine yönelik eylemlere engel olacaklarını belirterek, 30 Mayıs 1926 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi’nin yeni bir anlaşma imzalanmasını sağlamak üzere, 15 Mart 1940’a kadar geçerli kalması üzerinde anlaşıyorlardı. 11. maddede de, Anlaşma’nın onay belgelerinin değişimiyle 22 Temmuz 1939’da yürürlüğe girmesi öngörülüyordu. Anlaşma’nın ekinde yer alan protokolde, Hatay’ın Türkiye’ye bağlanması sonucu bu topraklardan ayrılacaklara ait mal, hak ve çıkarların devriyle ilgili düzenlemeler yer aldı. Fransız uyruklu gerçek kişilere ait, Hatay’da kalacak haklar ve taşınmazlar karşılığında, Türkiye Fransa’ya 35 milyon Fransız Frangı ödeyecekti¹⁵. Tüzel kişiler ise taşınabilir mallarını ve paralarını Hatay dışına serbestçe götürebilecektir. Payas-İskenderun demiryolu hattı da Türkiye’ye devredilecekti. Anlaşma ekindeki

14 **TBMM Z.C.**, D.6, İ.F, C 3; (26.6.1939).

15 **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s. 124-130.

tutanakta da, mal varlıklarını Hatay dışına götürmek isteyen gerçek ve tüzel kişilerin uyacakları kambiyo koşulları sıralanıyordu.

Dışişleri Bakanı Georges Bonnet yayınladığı bir bildiriyle, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki "misyonu"ndan üçüncü taraflar lehine vazgeçmek niyetinde olmadığını açıklamaktaydı. "Fransa hükümeti Suriye ve Lübnan'da üstlendiği görevden hiçbir üçüncü şahıs için vazgeçmeyecektir."¹⁶

Türk-Fransız Deklarasyonu, 19 Ekim 1939 Türk-Fransız-İngiliz Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması'na ve Türkiye'nin Batı ittifakına dahil olmasına zemin hazırlamıştır. Çeşitli ülkeler Anlaşmaya gösterdikleri tepkilerle sorunun uluslararası ve bölgesel gelişmeler açısından önemini ortaya koymuşlardır. Anlaşmaya ilk tepki Suriye tarafından gösterilmiştir. Anlaşmanın imzalanmasının ertesinde Suriye Meclis Başkanı Faris el Khuri ile yeni hükümet başkanı Nasuh el Buhari Fransız hükümetine ve Milletler Cemiyeti'ne çektikleri tetelgraflarla bu anlaşmanın Türkiye ile Fransa arasında daha önce yapılan anlaşmaların ve sınır protokollerinin hükümlerine aykırı olduğunu ve Fransa'nın mandater devlet olarak buna yetkisi olmadığını ileri sürmüş ve protesto etmiştir¹⁷.

İtalyan Hükümeti 10 Temmuz tarihinde Fransa'ya verdiği nota ile 1920 San Remo Konferansına katılan İtalya'nın görüş ve onayına başvurulmadan alınan bu kararın kabul edilemeyeceğini, anlaşmanın mandanın amacına aykırı olduğunu ve kabul edilemez olduğunu, ilgili halkların görüşünü yansıtmadığını bildirmiştir¹⁸.

Anlaşmaya tepki gösteren ülkeler arasında bulunan Almanya, "kendisine yönelik İngiliz komplosunun sonucu" olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁹. Deklarasyonun imzalanacağını haber alan Von Papen, Türkiye'ye bundan vazgeçmesini, bunun savaş ihtimalini yüzde 40-60 oranında arttıracığını söylemiştir²⁰.

16 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s. 53.

17 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.149, 164,168, 196, 197,198.

18 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-LİBAN, Vol.470, s.106,107,142,143,144,145,152,154,186,187,188, 212,213,214,277; Vol. 471. s.153, 157,158, 182,183,208,209; Vol. 472, s. 4,5,6, 7,10.

19 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.98-100; Vol. 471, s. 151.

20 Fahir Armaoğlu, **Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993, s.356.

İngiltere genel olarak antlaşmaya olumlu tepki göstermiş, ancak İngilizlerin nüfuz alanındaki Arap toplulukların tepkilerinden çekinen çevreler, uluslararası hukuk dışında bir çözüm bulunmasının meşru sayılmayacağına dikkat çekmişlerdir²¹.

Anlaşmaya siyasi bir tepki göstermeyen ABD ise, Hatay'daki çıkarları ve özellikle yürütülen arkeolojik kazılar konusunda güvence istemiştir²².

Hindistan basını, "Milletler Cemiyetine başvurmadan, Suriye'yi kendisine himaye olarak veren güçlere danışmadan bu demokratik ülke, Sancağı bir başka ülkeye vermiştir" yorumuyla Fransa'yı eleştirmiştir²³.

Romanya basını; kamuoyunun Fransa-Türkiye Anlaşmasını olumlu karşıladığını, Türkiye'nin Avrupa'da meydana gelebilecek bir karışıklıkta oynayacağı rolü ve ayrıca, Balkanların ve Doğu Akdeniz'in korunmasındaki Türk-Fransız-İngiliz birlikteliğinin önemini anlatmıştır²⁴.

Bulgar basını; Fransa - Türkiye Anlaşmaları konusunda sade bir dille yaklaşmaktadır. İtalya ve Almanya'nın hoşnutsuzluğunu yansıtan gazeteler Akdeniz'de İngiliz politikasının uygulandığını iddia etmektedir²⁵.

FRANSA'DA TEPKİLER VE BASIN

Fransa açısından, anlaşmanın genelde olumlu karşılandığı görülmektedir. Fransa'nın İtalya ve Almanya'yı durdurma politikasını destekleyen çevreler, Hatay konusunda çözümün de zorunluk olduğuna işaret etmekteydi.

Fransa'nın Türkiye'deki Büyükelçisi René Massigli, Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'e gönderdiği 21 Haziran 1939 tarihli, 158 No'lu ve "Türk Basını ve Fransa ile İttifak" başlığı taşıyan telgraf ile Antlaşma öncesi Türkiye'deki basının yorumlarını Paris'e iletmektedir: "Sancak ile ilgili anlaşmaların yaklaşması ile, Türk basını coşku ile ülkemize olan dostluklarını belirtiyor. Özellikle iki makaleyi belirtmek isterim, 16'sında Cumhuriyet ga-

21 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.211-212.

22 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.50-52; Vol. 471, s. 245.

23 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s. 173-174.

24 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.176-177.

25 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.189-190.

zetesinde²⁶ çıkan yazı ve 17'sinde Akşam gazetesinde çıkan yazı²⁷. Bu yazılar Türk Fransız birlikteliğinin doğal ve kaçınılmaz olduğunun altını çiziyor. Akşam yazısının önemli olmasının başka bir nedeni ise, tanınmış bir yazar tarafından yazılmış olmasıdır. Dışişleri Bakanlığı'na dost ve vekil bir şahıstır. Birkaç yıl önce Paris'te, Türk Merkezi'nde bir seri konferans vermişti.²⁸ 16 Haziran 1939 tarihinde "Cumhuriyet" gazetesinde Yunus Nadi'nin "Sevgili Hatay, Anavatanına Dönüyor" başlıklı makalesinde; Hatay meselesinin milli bir mesele olduğundan ve büyük lider Atatürk için öneminden bahsederek; Hatay meselesinin çözümü bir hatanın telafisidir, Türkiye ve Fransa arasındaki barış anlaşması, bu bölgede özel bir idari yapı için anlaşmalar içermekteydi. Bu özel idari yapılanma, bir çok aşamada gerçekleşmiştir. Bu aşamaların sonuncusu, anavatanına dönmesi" şeklinde çözülmesi her iki taraf için de bir başarı olmuştur, değerlendirmesinde bulunmaktadır²⁹. 17 Haziran 1939 tarihli "Akşam" gazetesinde ise Fazıl Ahmed Aykaç'ın; "Fransız dostlarımızla bir anlaşma yaptığımız güzel haberini aldık. Hatay'ın bize bağlanması ile ilgili belgenin yakında yayınlanacağı haberini verebiliriz. Fransa, Türkiye ve İngiltere arasındaki bu barış üçgeni, Türkiye'nin uzun süredir isteğiydi. O zamanlar var olan küresel durumlar nedeniyle, bu mümkün değildi. Fransa gerçeği görerek, uluslararası bir ortamda insancıl ve dürüst hareket etmenin onurunu yaşamakta. Son zamanlarda siyasi ortamda nadir rastlanan bir zafer ortaya çıkmıştır, yorumuyla yazılmış makaleyi Paris'e göndermektedir³⁰.

Figaro Gazetesi'nden Wladimir d'Ormesson 23 Haziran 1939 tarihli yazısında anlaşma müjdesini vermektedir: "Türkiye ile ittifak anlaşmasının bugün sonuçlanmasını bekliyoruz. Yorum yapmak için metinlerin yayınlanmasını bekliyoruz. Fakat şimdiden bu haberin sağladığı mutluluğu bildirmek istiyoruz."³¹

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunan Anadolu Ajansı Dünya Haberleri, 23 Haziran 1939 tarihli 4. Bülten, Ankara 23-a-a ile duyurmak-

26 **La République**, 16 Haziran 1939, Ek.1; Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.45.

27 **L, Akcham**, 17 Haziran 1939, Ek.2. Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.46.

28 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.44.

29 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.45

30 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.46.

31 **Le Figaro**, 23 Haziran 1939. Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470,S93.

tadır: “Türkiye Büyük Millet Meclisi bugün iki oturum yaptı”, cümlesiyle başlayan duyuruya yer vermektedir. Saraçoğlu’nun açılış konuşmasında Hatay’ın Türkiye’ye bağlanması ile ilgili haberleri verilmektedir. İkinci oturum sırasında diplomatik locada Bay Massigli, Albay Collet, Büyükelçilik personeli, Sör Hugues Montgomery Knachbull-Hugossen, Balkan anlaşmasının temsilcileri bulunmaktaydı. Refik Saydam’ın meclis konuşması tam metin olarak verilmiştir. Konuşmada; “Fransa ile Türkiye arasında görüşülen anlaşma metninin kabul edildiğini ve bu anlaşmanın Türkiye-İngiltere anlaşması ile aynı düzeyde olduğu bildirilmektedir. Refik Saydam konuşmasında İdealist ve kahraman Türk ordusu ile güçlü ve kahraman Fransız ordusunun aynı amaç için omuz omuza birlikte olduğunu bildirmekte ve söz konusu metni okuyarak gerekli açıklamaları yapmaktadır:

1. Fransız ve Türk hükümetleri çok kapsamlı görüşmeler içerisindeydi.
2. Ulusal güvenliği koruma amaçlı uzun süreli anlaşmalar yapmaya karar vermişlerdir.
3. Bu anlaşmanın kesinleşmesine kadar iki hükümete herhangi bir Akdeniz savaşı sırasında birbirlerine tüm güçleri ile yardım etme sözü vermektedir.
4. Bu açıklama, anlaşma doğrultusunda, herhangi bir ülkeyi hedef almamaktadır, herhangi bir sorun durumunda iki ülkenin birbirine destek vermesini ele almaktadır.
5. Anlaşmanın kesinleşmesi öncesinde her iki ülke konuları daha detaylı inceleyecektir.
6. Her iki ülke, Balkanlar’da güvenliği sağlama amacıyla yapılması gerekenleri görüşmeli ve bunu en yakın zamanda hedefe ulaştırmalıdır.
7. Üstteki bu maddeler, her iki ülke için barış amaçlı başka ülkelerle anlaşmasına engel değildir.

Bu açıklamadan sonra Büyük Millet Meclisi, 343 vekilin oybirliği ile oylama yapmıştır.

Bu öğleden sonra saat 19.30’da Dışişleri Bakanlığında, Bay Georges Bonnet ve Bay Suat Davaz imzaları ile, Fransa - Türk birlikteliği anlaşması imzalanmıştır.

Bay Bonnet kısa açıklamasında; Fransa - Türkiye Anlaşması’nın, Türkiye - İngiltere Anlaşması’nın (12/5) aynısı olduğunu belirtti. Bay Bonnet,

bu anlaşmaların hiç kimseyi hedef almadığını hatırlatmıştır. Bu anlaşmanın, barışı sağlama ve koruma için çok büyük bir adım olduğunu ve bundan çok memnun olduğunu belirterek sözünü bitirmiştir.

Bay Davaz, Fransa - Türkiye dostluğundan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir: İmzalanan anlaşmalar hiç kimseyi hedef almamaktadır, barışı koruma amaçlıdır.

Anlaşmaların imzalanmasının ardından, Bay Bonnet açıklamıştır:

“Yapılan anlaşmalar Türkiye, Fransa, Suriye ve Lübnan arasındaki ilişkileri kesinleştirmekte ve iyi komşuluk bağlarını pekiştirmektedir. Türkiye-İngiltere Anlaşmasına paralel olarak, Yakındoğu ve Avrupa’da düzen ve barışın korunması için önemli bir adımdır ve iki güç arasında işbirliği için bir temel teşkil edecektir.”³²

23 Haziran 1939 tarihinde Le Petit Journal Gazetesinden Léon Bousard, Bay Bonnet ve Bay Davaz Paris’te bir deklarasyon yayınladılar ve Bay Saracoğlu ve Bay Massigli Ankara’da bir anlaşma imzaladılar. Açıklamada; “Sancak Alexandrette’nin devri, bu yeni diplomatik anlaşmanın bedelidir” denilmektedir³³.

Fransız Diplomatik Arşivinde bulunan 24 Haziran 1939 tarihli Ulus Gazetesinde Falih Rıfkı Atay tarafından yazılan “Hatay, Fransa ve Türkiye” başlıklı makale anlaşmanın imzalandığını bildirmektedir:

“Dün saat 15.10 da, Hatay ile ilgili anlaşma Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ve Fransa Büyükelçisi Massigli tarafından imzalandı. Ayrıca dün Paris’te, Dışişleri Bakanı Bonnet ve Türk Büyükelçisi Davaz, gelecekte meydana gelebilecek tehlikelere karşı yardımlaşma anlaşması imzaladılar. Ölümsüz başkan Atatürk’e olan büyük sevgi daha da artmış bulunmakta, Hatay zaferi onun eseridir. Ömrünün son senelerini Hatay meselesine adamıştı. Doktorlarının karşı çıkmasına rağmen hasta yatağından kalkıp Hatay’ın kapısına kadar gitmişti. Dostu İsmet İnönü ve Büyük Millet Meclisi, büyük şefin ölümünden düne kadar bu meseleyi sonuca erdirmek için çabaladı. Hatay bizimdir. Sonunda Hatay, tekrar Türk vilayeti haline gelmiştir. Atatürk’ün ruhu bundan memnun, biz ve çocuklarımız devrimin getirilerini elde tutmak istiyoruz.

32 **Anadolu Ajansı Haber Bülteni**, 23 Haziran 1939.Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.117-121.

33 **Le Petit Journal**, 23 Haziran 1939, Ek.3.Bk. www. galicia.bnf.fr/ Bibliothèque nationale de France.

Kalplerimiz Büyük Atamıza meclisimize ve hükümetimize sevgi ve saygı ile dolmaktadır. Bu başarıyı elde etmek için vatanımız tek beden olmuştur, duygu ve ruhu en üst seviyede tutmuştur. Eğer bu şekilde olmasaydı kim bilir ne sorunlar ile karşı karşıya kalacaktık. Bugünün ikinci güzel olayı barışı ve güvenliği koruma amacı ile, Fransa'yla birleşmemiz. Hiçbir maddi, manevi mesele Fransa ve Türkiye'yi ayırmamaktadır. Fransa ile Türkiye arasında meydana gelmiş olan sorunlar, yanlışlık sonucu meydana gelmiştir ve bu nedenle geçiciydi. Yakınlaşmamız doğal bir durum, bu nedenle daimidir. Bu günden itibaren güçlerimizi birleştirerek, yürümeye devam edeceğiz. Ne biz Fransa'dan, ne de onlar bizden bir talepte bulunmamaktadır. İstediklerimiz barış, uluslararası anlaşma, verilen sözlerin tutulmasıdır.”³⁴

Fransız Diplomatik Belgelerinde bulunan 24 Haziran 1939 tarihli “Türk Fransız Anlaşmaları dün Paris ve Ankara’da imzalandı” başlıklı raporun ilk bölümü imzalanan metinlerin içeriğinden oluşmakta olup, Ortak destek bildirgesi, Fransa’nın Suriye ve Lübnan görevinin sürekliliği bildirgesi, Suriye ve Türkiye arasındaki bölgesel meseleler konusunda anlaşmadan oluşmaktadır. Georges Bonnet, ortak destek bildirgesini imzaladıktan sonra: Fransa - Türkiye ortak destek anlaşması, 12 Mayıs’ta imzalanan İngiliz - Türk Anlaşmasının aynısıdır. Fransa, Türkiye arasındaki zorunlulukları vurgulamaktadır:

1. Akdeniz Bölgesinde meydana gelebilecek tüm savaşlarda, Fransa ve Türkiye birbirine yardımcı olacaktır.

2. Balkan’larda güvenliği de içeren, kesin bir anlaşma hazırlanacak.

Bu anlaşmanın en önemli iki noktası bunlardır. Tekrar hatırlatmak isteriz ki, hiçbir ülke hedef alınmamıştır. Barışı koruma amacıyla Paris, Londra ve Ankara ortak olarak hazırlamıştır.”

Ardından Bay Suad Davaz :

“Sayın Bakan, anlaşmanın karakterini çok iyi aktarmıştır. Bunların üzerine, eklenecek bir şey göremiyorum, fakat bu anlaşma konusundaki mutluluğumu bildirmek isterim, barış için çok önemli bir adımdır. Ortak noktamız Barış’tır.”

Fransa’nın, Suriye ile ilgili bildirisi :

“Fransa hiçbir şekilde üçüncü şahıs için, Suriye görevini bırakmamaktadır.”

34 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470,,s.122-123.

Anlaşmalar ile ilgili analizde: “Suriye’deki mülkler, Türkiye’ye ücret karşılığında verilecektir. Anlaşmalar, tüzel ve gerçek kişilerin varlıklarının nasıl karşılanacağını belirtmekte. Ayrıca anlaşmalarda, Sancak içerisinde bulunun Fransız alanlarının geleceği anlatılmıştır. Mezarlıklarda bulunun askerlerimizin külleri Fransızlar’ın kalacak. Korumasını üstleneceğiz. Bayramlarda törenler yapılmaya devam edilecek. Dini mekanlar, şu andaki konularında devam edecekler. 1936 yılından beri, bu konular hassas konumdaydı. Sancağın Türkiye’ye geri verilmesi bu durumu düzeltecektir. Kessab bölgesi Suriye’de kalacak Ermeni halkın ağırlıkta olduğu bu bölgenin Suriye’de kalması, ülkeye önemli bir coğrafi bölgede avantaj sağlamaktadır. Bu anlaşmalar sayesinde Fransa ve Türkiye arasında sıkı bağlar oluşmuştur.”³⁵

Anlaşmanın imzalanmasından sonra René Massigli Ankara’dan 24 Haziran 1939 tarihli “Gizli” notu ile Paris’e gönderdiği mektubunda:

“Sancak ile ilgili düzenleme imzalandı. Eğer Türklerin bölgedeki taleplerini daha önce göz önünde bulundurup; mutlaka olacak bu durumun kararını daha önce vermiş olsaydık, Türk hükümetinin bu anlaşmaya bu kadar ihtiyacı varken daha iyi koşullarda bu anlaşmayı gerçekleştirmiş olacaktık, Djebel Akra’nın tepesine ve Bağdat demir yolunda daha iyi koşullara sahip olabilirdik..., fakat her şeye rağmen hükümetimizin doğru bir karar verdiğini düşünüyorum” demektedir. Mektubun devamında, ...uzun süren bu konu nedeniyle, jestimizin bu ülke gözünde değerinin değeri azaldığı doğrudur. Ancak bu durum Başkan İsmet’e “Ölümsüz Başkan Atatürk’e” layık bir devlet başkanı olması için eksik kalan prestiji sağlamıştır. Fransız-Türk Antlaşmasında derinden ikna etmeye ihtiyacımız olan geçek bir dostumuz olarak, Bay Saraçoğlu’nun otoritesini sabitlemiştir. Dışişleri Bakanı, durum karışık bir hal aldığında bizim yüzümüzden çok ciddi sorunlarla karşılaşmıştı ve zor durumda kalmıştı. Uzakdoğu olayları, Almanya’nın Polonya karşıtı propagandaları nedeniyle üst seviyeye ulaştığında ve Avrupa krizi meydana geldiğinde, Türkiye’nin nötr bir tavırda kalacağı düşünüldüğünde, Hatay konusunda vatani duygular ile mücadele etmesi sonucunda bu başarıyı hak etmiştir.

Dostane duygular ile bize yaklaşan bu ülkenin, vatani duyguları nedeniyle bizim okullarımıza yönelmesi bence olası görünmüyor. Buna rağmen, kararımızın doğru olduğunu düşünüyorum. Alexandrette (İskenderun) veya Antioche’daki (Antakya) durum İstanbul’daki ile aynı olmayacaktır. Boğaziçi’nin büyük şehrinde azınlık bir müşteri kitlesi, kurumlarımızda de-

35 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.134-135.

vamlı sabit durumdadır ve Türkiye’de, Kadıköy’deki Frères’ler koleji gibi ünlenmesi sayesinde vilayetlerde memurların arasında gün geçtikçe çoğalan bir müşteri kitlesi oluşmasını sağlayamayacaktır. Fakat oğullarını Kadıköy’e gönderen aile babalarının, çocuklarını Frères’ler kolejiine göndereceklerinden şüpheliyim. Müslüman müşterileri saymayarak, yalnızca azınlıkları göz önünde bulundurmak durumunda kalan okullar, bu azınlıkların gün geçtikçe azaldıklarının ve yeterli öğrenci sayısına ulaşamayacaklarının farkındalar. Bu nedenle Fransa ve Türkiye arasında diğer entelektüel iş birliği oluşumlarına yer vermek için, bu kolejelerin yok olmasına göz yumabiliriz. Sancak’taki firmalar ile ilgili Sayın Bakan biliyor ki, ülkeyi terk etmeyi kendileri talep etmişlerdir. Bu durumdan memnun olduğumu belirtmek isterim. Şirketlerimizin yöneticileri Türk yönetiminde çalışmakta zorluk çekeceklerdi, fakat elektrik idaresi için muhteşem garantiler elde edebildik. Liman işletmesi konusunda, hiç konuşmama taraftarıyım. Limanda yeni sisteme kesinlikle ayak uyduramayacak bir personele sahip olmak yalnızca sorunlara neden olurdu. Yeni Türkiye’de bir yabancı için yaşamak ve başarılı olmak için, eski yöntemlerde çok uzun süre yaşamamış olması gerekir. Sancak meselesinin çözülmesi bizim için önemli olan hatıraları canlandırdı. Fakat psikolojik ve politik olarak, Türkler üzerinde maddi ve manevi etkilerimiz için çok faydalı oldu, değerlendirmesinde bulunmaktadır³⁶.

Büyükelçi René Massigli Ankara’dan 24 Haziran 1939 tarihinde Dışişleri Bakanı Georges Bonnet’ye gönderdiği bilgi notunda da; Türkiye’de Hatay konusunun nasıl değerlendirildiğini yorumlamaktadır. ”Ekte, Büyük Millet Meclisi Konseyi başkanı Dr. Refik Saydam’ın açıklama metnini bulabilirsiniz. Yapılan eleştiriler, tutulan tutum ve duygular Fransa’ya dostluklarını göstermekte. Tüm basın istisnasız bu güzel duyguları yansıtmakta, özellikle Paris ve Londra’dan dönen gazetecilerin yazılarında Fransa sempatisi öne çıkmakta. Ayrıca Ekte, ulusal gazete olan Ulus gazetesinin bir tercümesini bulabilirsiniz. Bu yazı Falih Rıfkı Atay imzalıdır.”³⁷

24 Haziran 1939 tarihli Le Petit Journal Gazetesi; “Fransa ve Türkiye hükümeti; Balkanlar’dan Akdeniz bölgesine uzanan güvenliğin kurulmasının gerekli olduğunu kabul ederek, Fransa ve Türkiye barışı güçlendirmek için bir yardım anlaşması imzaladılar. İki ülkeyi birbirinden ayıran artık hiçbir sorun mevcut değil. Bay Bonnet,” Bu anlaşmanın kimseye karşı olmadığı”,

36 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.94-97.

37 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.116.

Bay Davaz ise, “Bu anlaşma barışı güçlendirecek” açıklamasında bulundu- lar” yazmaktadır³⁸.

24 Haziran 1939 tarihli Le Petit Parisien gazetesi; “Fransa-Türkiye Anlaş- masının imzalanması iki ülke arasında dostluk rüzgarları estirdi” manşeti ile yayınlanmaktadır. Lucien Bourgues tarafından kaleme alınan makalede: Bay Georges Bonnet ve Bay Suad Davaz, dün Quai D’Orsay’de anlaşmaları im- zalamak için bir araya geldi. Dışişleri Bakanlığı ve Büyükelçilik üst düzey görevlileri eşliğinde imzalar atıldı. Paris’te bu imzalar atılırken, aynı anda Ankara’da Türkiye Dışişleri Bakanı ve Fransa Büyükelçisi Bay Massigli bir protokol, bir anlaşma, sınır anlaşması ile ilgili iki mektubu imzaladılar. Fran- sa-Türkiye Ortak Destek Bildirgesi, 12 Mayıs’ta imzalanan İngiltere-Türkiye Anlaşmasının aynısidir. Herhangi bir savaş durumunda, birbirlerine destek vermelerini kararlaştıran bir anlaşmadır. Bildirgenin bir paragrafında, bu an- laşmalarla hiçbir ülkenin hedef alınmadığının altı çizilmiştir.

Georges Bonnet’in açıkladığı gibi, bu anlaşmayı Paris, Londra ve An- kara, barışı korumak amacıyla bir araya gelip ortaya çıkarmıştır. Bu üç ülke- nin ortaya koyduğu anlaşma, Akdeniz’in çok önemli bir bölgesini korumak- tır. Suriye ile ilgili bildirge kısa, fakat kesindir. Fransa üçüncü bir şahıs için hiçbir şekilde, Suriye ve Lübnan konusundaki sorumluluklarından vaz- geçmediklerini belirtmiştir. Birkaç gün sonra yayınlanacak olan Ankara’da imzalanan belgeler, Türkiye’nin bu anlaşmalara kendi rızasıyla katıldığını göstermekte. İlk defa Türkiye, Suriye üzerinde herhangi bir baskı uygula- mayacağı konusunda teminat vermiştir. Bunun karşılığında, Sancağa tümüyle sahip olmuştur. Türk vatandaşı olmak isteyenler, bunu elde edebilecekler. Türk vatandaşı olmak istemeyen kişiler, 6 ay içerisinde Suriye veya Lübnan vatandaşı olabilecek, fakat 18 ay içerisinde tüm mal varlıklarıyla ülkeyi terk etmek durumunda kalacaklar. Sancağın el değiştirmesi sonucunda, meydana gelecek olan zararlar karşılanacaktır. Fransızlara ait olup Türklere geçecek olan varlıkların karşılığında, Türkiye 30 milyonluk bir ödeme yapacaktır. Mezarlıklarda bulunan, Sicilya kampanyası sırasında ölen askerlerimizin külleri Fransızların varlığı olarak kalacak. Dini mekanlar, şu andaki konum- larında devam edecek. Ermeni halkının çoğunlukta olduğu Kessab bölgesi, Suriye’de kalacak” sözlerine yer verilmektedir³⁹.

38 **Le Petit Journal**, 24 Haziran 1939, Ek.4. Bk. www.galicia.bnf.fr/ Bibliothèque nationale de France.

39 **Le Petit Parisien**, 24 Haziran 1939, Ek.5. Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, 136-137.

24 Haziran 1939 tarihli L'Humanité gazetesinde Gabriel Perı, "Fransa -Türkiye, Fransa -Japonya Anlaşmaları ve Uzak Doğu gerginliği" manşetli yazıda: "Türkiye - Fransa Anlaşmaları, dün Paris ve Ankara'da imzalandı. Japonya - Fransa Anlaşması bugün veya yarın Tokyo'da imzalanacak. "Türkiye ile imzalanan anlaşmalar üzerine, basın uzun uzun yazıyor fakat Japon imparator ile yapılan anlaşmalar daha gizli ilerlemekte. Türkiye birlik olmak, barışı korumak için vazgeçilmez bir ögedir. Fakat bu birliktelik için Fransız hükümeti büyük bir taviz vermiştir. Alexandrette Sancağı, Türkiye'ye verilmiştir. Karşılığında Türkiye, Suriye üzerinde hiçbir bölgesel talepte bulunmayacak" yorumunda bulunmaktadır⁴⁰.

24 Haziran 1939 tarihli L'Action Gazetesinde: "Alexandrette Sancağının Terk Edilmesi Hakkında" başlıklı yazıda: Akdeniz Komitesi'nin, Fransa Başbakanı Bay Edouard Daladier'e imzalı bir mektup verdiğinden bahsetmektedir. Yazıda mektubun içeriğinden bahsedilerek, bölgede yaşayan Ermenilerin çocuklarını ve eşlerini korumak için bölgeyi terk etmek zorunda oldukları endişelerine yer vermektedir. Ermeni imza sahiplerinin isimlerinin yer aldığı mektupta, "Bu büyüklükte bir göç halkımız için yavaş ve onur kırıcı bir ölüm anlamına gelir. Eğer Fransa bizi düşmanlarımızın ellerine terk edecekse, eşlerimiz ve çocuklarımızı kendi ellerimizle öldürür, savaş alanında elimizde silahımız onurumuz ile ölürüz" dediklerine yer verilmektedir⁴¹.

Fransa Maslahatgüzarı Louis de Monicault 27 Haziran 1939 tarihinde Ankara'dan Fransa Dışışleri Bakanlığı'na 1042 - 1043 no'lu telgraf ile bildirmektedir: "Dün Albay Collet ve Bay Açıkalin, 23 Haziran tarihli anlaşmanın gereklerini yerine getirmek için Antioche'a (Antakya) gitti. Delegemiz yola çıkmadan önce Dışışleri Bakanımızdan, Ankara ve Sancak'ta yürüttüğü görevde gösterdiği özen için tebrik almıştı. Ayrıca Bakanımız Fransa-Türkiye Anlaşması'ndan duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Şam'daki ulusalcıların sık sık dile getirdiğı, 1936 Anlaşması'nın yerine getirilmesine karşı olduğunu belirtti. Türkiye'nin, Fransa'nın, Suriye görevini zorlayacak hiçbir eylemde bulunmamaya kararlı olduğunu ekledi. Bazı Türk görevliler, kendi çıkarları için otoriteler tarafından onaylanmayan hareketlerde bulunmuş ve Türk Hükümeti bunları uzaklaştırma kararı aldı."⁴²

40 Ek: 8 L'Humanité, 24 Haziran 1939. Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.138.

41 L'Action Française, 24 Haziran 1939, Ek.6.Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.139.

42 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.178.

Diğer taraftan Fransa, Türk basınına da takip etmektedir: M. Louis de Monicault'tan 30 Haziran 1939 tarihinde 175 no'lu, "Geleneksel Fransız-Türk dostluğu ve 23 Haziran Antlaşması'na totaliter ülkelerin tepkilerinin Türk basınında ayrılan yorumlar" notu ile Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'e gönderilen telgrafta bu yorumları görmek mümkündür:

Türk Basını Hatay'ın geri verilmesinden dolayı duyulan memnuniyeti yayınlamaya devam ediyor, fakat İtalya ve Almanya'nın tepkileri gölge düşürmeden biran önce imzaların tamamlanması gerektiğini iletiyorlar. 26 Haziran tarihli "Ulus" gazetesinde Falih Rıfkı Atay, Alman ve İtalyan gazetecilerin "Türkiye'nin Halep ve Musul konusundaki görüşleri" iddialarını yalanlamaktadır. Yazısında : "Önemli mecburiyetler içeren bir ortaklığa adım attık. Hatay meselesini dostluk çerçevesinde halletmeye çalışanlar fark edecekler ki, ulusal görevlerini yerine getirmişlerdir ve insanlık için önemli bir iş başardılar. "İkdam" gazetesi 27'sinde : "bizim gayet doğal olarak gördüğümüz bir transferi, bazı Fransız ulusalcı ve emperyalist kişiler anormal olarak görebilir. Fakat Fransız hükümeti barışın değerini tam olarak vermiştir ve Türkiye ile ortaklığının önemini görmüştür." Aynı gazetede, Alman basınında çıkan bir iddiayı çürütmüştür. Alman gazetesine göre, eğer eski başkan hayatta olsaydı Türkiye tarafsız konumunu bozmazdı. "Yeni Sabah" gazetesi muhabiri bu ayın 27'sindeki yazısında Alman, İtalyan ve Arap gazetelerine yüklenmiştir. Almanlara göre Suriye, Lübnan ve Filistin Türkiye'ye teslim edilecek, İtalyanlara göre Fransa, Halep ve Şam'ı elinden çıkaracak, Araplara göre Suriye tümüyle Türkiye'ye verilecek. "Tan" gazetesi, Vekil Gündüz : Fransa dostluğu ve ortaklığı başarılarından doğmuştur. Türkiye İngiltere dostluğu da bu şekilde doğmuştur. Aynı şekilde İngiltere ve Rusya arasında olacak. Fransa -Türkiye anlaşması barış için önemli bir nokta. Fransa -Türkiye dostluğu uzun yıllardır var olan bir durum fakat, Osmanlı Devleti ile Pierre Loti ve Claude Farre dönemi arasında ve; Atatürk'ün ve İsmet İnönü Türkiye'si ile demokratik Fransa dönemi arasında farklıdır. Büyük Millet Meclisinde; Cumhurbaşkanı Hatay meselesinin çözümünden sonra Fransa ve Türkiye'yi hiçbir gücün ayıramayacağını belirtti⁴³.

"La Revue Des Ambassades" (Büyükelçiler Dergisi Diplomatik Sorunlar ve Sömürgeler), "Avrupa'nın Satranç Tahtası" başlıklı yazıda:

Bu dönem tarihte, diplomasinin önemli rol oynadığı bir dönem olarak kazanacak. İki güç grupları arasında rekabet var: birinci grup Almanya ve

43 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.240-244.

İtalya ; ikinci grup Fransa ve İngiltere. Birinci grup Avrupa hatta dünya hegemonyasını istemekte; ikinci grup bunların yoluna taş koyma hedefindedir. Her iki grup da, silahlı karşılaşmaları istememektedir. 18'inci yüzyıl, analog rekabetler ile dolu, daha çok prensler ve ordular arasında geliyordu. Şimdi dram daha dar ve ağır, halklar arasında cereyan ediyor. Ordu kavramı yalnızca sözel olarak aktiftir. Savaşlar halkları galeyana getirmekle, anlaşmaları ve uygulamaları ortaya çıkarmakla, suçlamalara devam ediyor. Fransa ve İngiltere'nin tek istekleri barıştır ve halkların taleplerini, özgürlüklerini temin etmektir” yorumunda bulunmaktadır.⁴⁴

“L'asie Française” Temmuz-Ağustos 1939, 372 No'lu Bülten'de, “Alexandrette Anlaşması” üstüne yaptığı haberde;

Fransa Türkiye anlaşması yayınlandı: Alexandrette Sancağını Türkiye'ye veriyor. Anlaşmanın en büyük şartı buydu. Bu şartın kabul edilmesinin nedeni üzerinde gelecek bir politik atılım olup olmadığı dikkatle incelenmeli. Bunu tarih gösterecek. İtalya ile birlikte Balkanlar konusunda çalışan Türkleri, Fransa-İngiltere ikilisinin yanına çekmek için, Sancağın verilmesi gerekiyordu aradaki tek engel buydu. Suriyeliler bağımsızlığını buna borçlu, fakat bunun farkında değiller. Sancağın verilmesinin, Fransız çıkarları uğruna verilen bir fidyeye olduğunu düşünüyorlar. Suriye üzerinde sürekli bir tehdit ve baskı hakim olmakta. Bunlardan kurtulmanın yoluyla. Alexandrette meselesi siyasi yönden hallolduğuna göre geriye pratik tarafı kaldı. Sancağın Türkiye'ye geçmesiyle, bazı haklar tehlikeye girecek. Bu hakların korunacağı ümidindeyiz. Şirketler ve kurumlar için alınan önlemler yapılan anlaşmalar bulunmakta. Asıl mesele kişilerin hakları. Bazıları gitme hakkını kullanıyor. Sancak'ta mal varlıkları dururken gittikleri yerde sefalet içinde yaşamaları gerekecek⁴⁵ mi? Bunlar anlaşmalar ile çözümlenecek... şeklinde yorumlamaktadır⁴⁶.

Fransız Diplomatik Belgelerinde bulunan 31 Mart 1940 tarihli “ İstanbul Türk Basını Günlük Bülteni” ile Türkiye'deki gelişmelerin günü gününe takip edildiği anlaşılmaktadır: “Dış Politika” başlığı altında yer alan “Genel Sorunlar”da:

44 **La Revue Des Ambassades et Des Questions Diplomatiques et Coloniales**, Haziran 1939, Ek.7, Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.245-246.

45 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.472, s.274.

46 **L'asie Française**, No. 372, Julliet – Août, 1939, Ek.8. Bk. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.476, s.215.

“Tüm gazeteler, Türk-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması’nı öne çıkarmışlardır. Vakit gazetesi bir başlıkta Bay Massigli’nin ifade ettiği Fransız-Türk dostluğunun altını çizmiştir. Yeni Sabah gazetesi, bu anlaşmanın dostluk çerçevesi içerisinde imzalandığını söylemiştir. İkdam Gazetesi, bir başlık altında şunları yazmıştır: Türkiye-Suriye Dostluk Antlaşması dün imzalanmıştır. Dışişleri Bakanımız ve Fransız Büyükelçisi, Türk-Suriye dostluğuna dair söylevlerde bulunmuşlardır.”⁴⁷

Büyükelçi René Massigli Ankara’dan gönderdiği 1 Nisan 1940 tarihli, 678 No’lu telgraf ile bildirmektedir: Falih Rıfkı Atay; resmi olmayan Ulus gazetesinde Türkiye’nin, “Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması”nı imzalayarak ne kadar doğru bir adım attığını belirtmiştir ve şöyle yazmıştır: “Tüm Yakındoğu’da dostluk ilişkileri kurmak istemiş ve Sadabat Antlaşması’nın gereğini yerine getirmişizdir. Fransa ve İngiltere, Irak ve Suriye dostluğunu elde etmemizde yardımcı olmuşlardır. Massigli’nin dediği gibi, Suriye ve Türkiye ilişkileri bundan böyle kusursuz durumdadır zira, bu ilişki Fransız -Türk dostluk ilişkisi üzerine kuruludur”⁴⁸.

René Houlee, 6 Temmuz 1939 tarihli Le Temps Gazetesi’nde Türkiye izlenimlerini aktarmaktadır:

Ankara’daki Büyük Meclis Kurulu’nda, Fransa-Türkiye Antlaşması’nın imzalanması:

René Houlee, 6 Temmuz 1939 tarihli Le Temps Gazetesi’nde Türkiye izlenimlerini aktarmaktadır. Ankara’daki Büyük Meclis Kurulu’nda, Fransa - Türkiye Antlaşması’nın imzalanması: 30 Haziran tarihinde Meclis tüm üyeleri ile anlaşmaların imzalanması için bir araya geldi. Fransa’da herkes, Alexandrette (İskenderun) Sancak meselesinin önemini biliyor ve geçmişe dönmek tamamıyla gereksiz. Alman ve İtalyan basını bu meseleyi Fransa’nın ihaneti olarak nitelendirmekte. Türkiye “ Biz Fransa’nın büyük demokrasisine her zaman güven duyduk. Fakat Suriye gibi özgürlüğü yeni öğrenen genç bir devlete o şekilde güven duyamayız.”

23 Haziran Antlaşmaları ve Sonuçları:

Bu anlaşma, 12 Mayıs 1939 tarihli İngiliz - Türk Deklarasyonu’na eş değerdir. Akdeniz Bölgesinde bir savaş durumunda karşılıklı yardım edilece-

47 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.476, s.215.

48 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.476, s.216.

ğine dair bir anlaşma, Akdeniz ve Balkanlar'da imzalanacak olan daimi bir anlaşmanın öncüsüdür. Fransa ayrıca Suriye ve Lübnan'da, Paris Antlaşmasında belirttiği gibi icraatlarından vazgeçmeyeceğini açıklar. Bay Massigli ve Saraçoğlu arasında, 1937'den beri Hatay ismini almış olan İskenderun Sancağını Türkiye'ye devretme konusu sonuca ulaştırılmıştır. Sancak ölmüştür ve Hatay yeniden doğmuştur. Türkiye, belirlenen Suriye sınırlarını tanıır ve Kessab bölgesini Suriyeliler'e teslim eder. Kessab bölgesinde koruyucu görevi üstlenmişizdir. Bu bölge neredeyse tamamıyla Ermeniler'den oluşmaktadır. Her ne olursa olsun bundan böyle Akdeniz'de İngiliz, Fransız ve Türk barış cephesi bulunmaktadır. Von Papen'in çabaları bu konuda yetersiz kalmıştır. 2 Mayıs 1939'da Reich onu Ankara'ya acil bir şekilde göndermiştir, ama çabaları yetersiz kalmıştır. İtalya, Almanya'nın fikirlerini paylaşıyordu ama hırçın ve en sert tepkiyi veren yine İtalyan basını olmuştur. Bir çatışma durumunda Oniki Ada'nın tehlike altında olacağı doğrudur fakat Roma; İngiliz, Fransız ve Türk anlaşmalarının sonuçlandırılmasındaki baskın nedenin, Arnavutluk üzerindeki zorla ele geçirmenin (ilhak) olduğunu görmek istememektedir. Türkiye Balkanlar'a yabancıların zorla girişini gördükten sonra, barışçıl büyük demokrasilerin yanında yer almak istemiştir. Türkiye'nin Balkanlar'daki ittifaklarına gelince; Yugoslavya hala biraz Berlin'den etkilenmiş görünse de, Yunanistan Akdeniz blok'una güvenmektedir. Aynı zamanda Bay Gafenice 13 Haziran'da Ankara'da başkent ziyaretlerini tamamlamıştır ve Bükreş'te Fransız – Türk Anlaşması'nın imzalanacağına dair güvence ile geri dönmüştür ve bu anlaşma Romanya için, kavgacı komşularından dolayı çok önemli bir anlaşmadır. Mısır Dışişleri Bakanı'nın Türkiye başkenti ziyaretinden sonra, Türk – Mısır Anlaşmasından söz edilmektedir.

Fransız – Türk dostluğunun samimiyeti:

Bu dostluğa Saraçoğlu'nun bir radyo programındaki demeci şudur: “Anlaşma imzalanmıştır. Türkiye ve Fransa karşılıklı bir uzlaşma içerisinde el sıkışmışlardır. Fransız – Türk dostluğuna güvenmeyecek olanlara verebileceğim tek tavsiye şudur: Asla şüphelerini haklı çıkarmaya çalışmasınlar. Bu dostluğun sağlamlığını test etmeye çalışmasınlar, bu onlara yalnızca zarar verir. 20 Mayıs 1939'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin açılış kongresinde İsmet İnönü şunları söylemiştir: Hatay sorununun çözümünden sonra ki; çözümlenmesi yakındır, hiçbir güç Fransa ile yakınlaşmamızı engelleyemez zira, her iki ülkenin de çıkarları ortaktır.”⁴⁹

49 **Le Temps**, 6 Temmuz 1939. Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.48.

7 Temmuz 1939 tarihli “Gringoire” gazetesinde André Tardieu, Türkiye ile Anlaşmalar başlıklı yazısında Türkiye’nin kazanılmasının önemine değinmektedir:

Son yirmi yılda ilk kez bir savaş düşmanımız bizim tarafa geçti. Belçika, İtalya, A.B.D. ve Yugoslavya’yı kaybettik fakat, Türkiye’yi kazandık. Çok büyük bir kazanç. Kırksekiz milyon kişilik bir ülkedir, Balkanlar arasında güçlü bir devlettir. Coğrafi konumu itibariyle Boğazlar’ı ve Doğu-Akdeniz’i yönetmektedir. Kral I. François ’dan, III. Napolyon’a kadar dostumuz olmuş bir ülkedir. Asya ve Avrupa arasında bir eksen oluşturur, Kemalist yönetimin topraklarını daraltarak gücünü kaydedeğer bir biçimde arttırmış bir ülkedir.

İngilizler Montreux görüşmesinde 1936’da, Çanakkale Boğazı’nın tekrar askerileştirilmesi konusunda Türkiye’nin safında yer almıştır. 27 Mayıs 1938’de deniz ve sanayi donanımı için Türkler’e 16.5 milyon liralık bir kredi açmışlardır. 1939’da ise, Türk-Yunan ilişkilerini sıkılaştırmışlar ve Türk-Mısır anlaşmasına katkıda bulunmuşlardır.⁵⁰

18 Temmuz 1939 tarihinde Fournier Ajansı Yabancı Servisler, no.9’da yazmaktadır: Londra gazetelerinden alınan haberlere göre General Franko eksen güçleri ile askeri ittifakı sonuca bağlamayı reddetti, ama sonbaharda Roma’ya yapacağı ziyarette bir dostluk sözleşmesi imzalayacaktır.

Bu sözleşmede yatan sır; İspanya, savaş durumunda Eksene dolaylı yoldan yardım edecektir, İtalyan ve Alman denizaltıları İspanyol limanlarda mazot depolayabilecek ve İspanyollar gönüllü olarak Eksen için silahlanabileceklerdir.

Londra, 18 Temmuz.- Paris’ten gelen bir telgrafta, Daily Herald’ın açıkladığına göre “Fransız Devleti, Alexandretta Sancağını Türkler’e devretmesine karşı olan İtalyan protesto notunu cevaplandırmamaya karar verdi. “Gazetenin yazdığına göre Fransa, Milletler Cemiyeti’ni terk etmiş olan ve birçok kere Cenevre kararlarına itirazlarını bildirmiş olan bir hükümetle Suriye mandat’sı ile ilgili konuları tartışmamalıdır.”⁵¹

50 **Gringoire**, 7 Temmuz 1939, Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.59.

51 **Fournier Ajansı**, Yabancı Servisler no.9. Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.197.

Anlaşma ile Fransa'nın taviz verdiğini düşünen kesim, hükümeti eleştirmektedir.

L'action Française dergisi, 24 Haziran 1939 tarihli makalede protestosunu yayınladı:

Alexandrette Sancağının terk edilmesi konusunda: Akdeniz Komitesi, Bay Edouard Daladier'e imza sahiplerinin isimlerinin yazılı olduğu bir mektup verdi: Fransa'nın, Sancaktaki "Le Montagnards du Moussadah" anısına bağlı olduğu bir halk var. Moussadagh diğer bir ismiyle Djebel Moussa; Alexandrette ve Kessab'ın arasında, Akdeniz'e hakim bir dağdır. Burada hiç Türk yaşamamaktadır. Halk tümüyle Hıristiyan'dır, hatta Hz İsa'dan bile önce o dağda yaşamaktaydı. Türkler 1915 yılında bu halkı yok etmeye çalışmıştır, fakat onlar tüm güçleri ile buna karşı savaşmıştır. Çocuklarını ve eşlerini korumak için, bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır ve Fransız ordularına katılıp onlarla savaflara gitmişlerdir. Fakat Türk jandarmalar, yeni katliamlara hazırlanmışlardır. Ermeniler kendilerini korumuşlardır ve bu konuda yüksek komisere bilgi vermişlerdir: Bu büyüklükte bir göç halkımız için yavaş ve onur kırıcı bir ölüm anlamına gelir. Eğer Fransa bizi düşmanlarımızın ellerine terk edecekse, eşlerimiz ve çocuklarımızı kendi ellerimizle öldürür, savaş alanında elimizde silahımız onurumuz ile ölürüz. Mektup Bay Daladier'den, ister Hıristiyan ister Müslüman olsun Türk boyunduruğuna girmek istemeyen bu halkların korunmasını talep ediyor⁵².

L'Epoque Gazetesi yazarı Henri de Kerillis 27 Haziran 1939 tarihli, Ankara, Moskova-Varşova başlıklı yazısında eleştirilerini paylaşmaktadır:

"M. Louis Marin ve M. Vienot, politikanın içindeki kişiler, Fransa-Türkiye Antlaşmasına karşı önemli noktalara değinmektedirler. Birincisi, "Cumuhıyet Federasyonu" nun " her kim ki himayesi altında bulundurduğu toprakların bir parçasını dahi elinden çıkararak ülkenin hain olarak sayılacağı" yemini ni hatırlatmakta ve Sancağın Türkiye'ye verilmesiyle, bunun nasıl değerlendirileceğini bilemediğini eklemekte. İkincisi, bu durumun Arap dünyasını üzeceğini ve 1914 yılında Alman-Türk ortaklığına karşı Fransa ve İngiltere ile birleşen Araplar'ın tersine, Almanlar ile birleşip Fransa-Türkiye-İngiltere üçlüsüne karşı gelmesinden korktuğunu belirtti. Her ikisinin tedirginlikleri anlaşılabilir fakat Fransa -Türkiye Anlaşmasının getirileri olumsuzlukların üzerine çıkmakta. M. Hitler ve Mussolini mutlu olmadığı zaman gönlümüz

52 **L'Action Française**, 24 Haziran 1939, Ek.9. Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.139.

rahat olmalı. Fakat değil. Kızgınlıkları, mutsuzlukları görmeye değer bir durum. İspanya'daki Alman - İtalyan başarısı Akdeniz dengesini Roma'ya yönlendirmişti, fakat Ankara'daki İngiliz - Fransız başarısı dengeyi tekrar yerine getirmiştir. Türk ortaklığı, ortaklarına Karadeniz petrolünün ve buğdayının yolunu açmıştır. Yeni ortaklık eksenin iki başkentinde Rusya'nın Demokratik alana geçmek istemesi sinyali vermektedir. Faşist Türkiye yürüdüğüne göre Rusya'da yürür. Eğer Rusya; Fransa ve İngiltere ile birleşme kararı alırsa, Almanlar'ın Baltık tarafından onları zehirlenmesini engellemeliyiz. Bir an önce Moskova ile anlaşmaya varılmalı tıpkı Ankara ile yaptığımız gibi. Fakat Varşova tarafını unutmamalıyız.”⁵³

53 **L'Epoque**, 27 Haziran 1939. Bk. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s.208.

SONUÇ

23 Haziran 1939'da Türkiye ve Fransa arasında, Ankara'da Suriye sınırını kesin olarak saptayan bir antlaşma imzalandı ve Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etti. Üç yılı kapsayan sorun, sonunda bir antlaşma ile çözüme kavuşturuldu. Sorunun çözümünde etkili olan dinamikler arasında; İkinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası ortam koşulları ve Türk-Fransız ilişkilerine özgü ekonomik ve mali koşulların etkili olduğu görülmektedir.

Bu sonucun alınmasında Türk dış politikası ve bölgede yaşayan Türklerin kararlı mücadelesi etkili olmuştur. Bu sonuç; bölgede yaşayan Ermeniler ve Suriye, İtalya, Almanya, tarafından tepki ve protestolara neden olmuştur. Fransa'nın Türk basınının yanısıra, bütün dış basındaki tepkileri de takip ettiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Fransa'da, muhafazakar çevrelerin hükümeti eleştirisi yanında, genel olarak tepkilerin olumlu olduğu görülmektedir.

Fransız basını bu antlaşma ile yakından ilgilenmiş ve tüm süreçle ilgili gelişmeleri kendi kamuoyuna günü gününe aksettirmişlerdir. Dönemin Fransa Diplomatlarının da, olayla ilgili gelişmeleri ve tepkileri detaylı bir şekilde ülkelerine aktardıkları görülmektedir. Fransız yetkililerin bütün dış basını ilgiyle takip ettiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.472, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.476, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934.

RESMİ YAYINLAR

TBMM Zabıt Ceridesi, D.6, İ.F, C 3, (26.6.1939).

KİTAPLAR

Ada, Serhan, **Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Armaoğlu, Fahir, **Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

Dağıstan, Adil, Sofuoğlu Adnan, **İşgalden Katılıma Hatay- Atatürk'ün Dış Politika Zaferi**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008.

Demir, Yaşar, **Fransa'nın Yakınoğu Politikaları, Suriye ve Hatay**, Mostar Yayın, İstanbul, 2013.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C I (1920-1945)**, TTK. Yayınevi, Ankara, 2000.

Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, TTK. Yayınları, XVI. Dizi, S 32, Ankara, 1992.

Sönmezoğlu, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınevi, İstanbul, 2001.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih**, Der Yayınevi, İstanbul, 2013.

Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922**, TTK. Basımevi, Ankara, 1994.

MAKALELER

Soysal, İsmail, "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri (1936-1939)", **Bulleten**, C XLIX, S 193, Nisan,1985, TTK. Basımevi, Ankara, 2000.

Tunçay, Mete, "Hatay Sorunu ve TBMM", **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı (1876-1976)**, Ankara, 1976.

Olmert Y., "Turkey, The Levant Question During the Second War", **Middle Eastern Studies**, Vol.23 No.4.Oct. 1987, pp..347-452, Taylor&Francis, Ltd. www.jstor.org/stable/4283204.

SÜRELİ YAYINLAR

La Republique, 16 Haziran, 1939.

L'Akcham, 17 Haziran 1939.

Anadolu Ajansı, 23 Haziran, 1939.

Le Petit Journal, 23-24 Haziran 1939.

Le Figaro, 23 Haziran 1939.

Le Petit Parisien, 24 Haziran, 1939.

L'Humanité, 24 Haziran 1939.

L'Action Française, 24 Haziran, 1939.

La Revue des Ambassades, Haziran 1939.

L'Epoque, 27 Haziran 1939.

L'Asie Française, Temmuz-Ağustos 1939.

Le Temps, 6 Temmuz 1939.

Gringoire, 7 Temmuz 1939.

Fournier Ajansı, 18 Temmuz 1939.

İstanbul Türk Basını Günlük Bülteni, 31 Mart 1940.

İNTERNET ADRESLERİ

www.galicia.bnf.fr/ **Bibliothèque nationale de France**

Ek:1

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s.45.

Ek:2

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s.46.

Ek:3

EDITION DE PARIS

Le Petit Journal

DIRECTEUR : LA ROCQUE

LE PETIT JOURNAL - C'EST SERVIR LA CAUSE DU P. S. F.

MANDATS : 1. RUE LAFFAYETTE
CHASSE-PROUVE : 1. ANTOINNETTE 1384-4 Paris

LE PETIT JOURNAL - C'EST SERVIR LA CAUSE DU P. S. F.

MANDATS : 1. RUE LAFFAYETTE
CHASSE-PROUVE : 1. ANTOINNETTE 1384-4 Paris

LE PETIT JOURNAL - C'EST SERVIR LA CAUSE DU P. S. F.

MANDATS : 1. RUE LAFFAYETTE
CHASSE-PROUVE : 1. ANTOINNETTE 1384-4 Paris

WASHINGTON ET LONDRES refusent de s'incliner devant l'ordre de Tokio

Les Japonais prétendaient contraindre tous les navires étrangers à quitter immédiatement Soua-Teou (Sochow)

A TIEN-TSIN, le ravitaillement s'améliore

Le destroyer américain le Pillsbury a été en train d'approcher de Soua-Teou, dans le golfe de Tchéou-tou, le 22 juin. Il a été aperçu par un avion japonais qui a tiré sur lui. Le destroyer américain a été obligé de se retirer dans le port.

M. André Chevrillon a reçu sous la Coupole M. André Maurois

L'amitié franco-britannique a été dignement célébrée au cours d'une séance d'une belle tenue littéraire

Tandis que M. Malvestro se montre intrépidement Berlin cherche à acquérir du bois du cuir et du pétrole russes.

Un conseiller municipal jouait au bookmaker

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Aujourd'hui signature de l'Accord franco-turc le paquebot blanc A RAMENÉ DANS LEUR ROYAUME George et Elizabeth

MM. G. Bonnet et Suad Davaz font une déclaration

MM. Saradjoglou et Massigli paraphent le traité

Le paquebot blanc, ramené dans leur royaume, a été accueilli par MM. G. Bonnet et Suad Davaz. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

M. André Chevrillon a reçu sous la Coupole M. André Maurois

L'amitié franco-britannique a été dignement célébrée au cours d'une séance d'une belle tenue littéraire

Tandis que M. Malvestro se montre intrépidement Berlin cherche à acquérir du bois du cuir et du pétrole russes.

Un conseiller municipal jouait au bookmaker

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

LE GRAND ASSAUT contre la R.P. N'A PAS EU LIEU MAIS LA CHAMBRE DEVRA CONNAÎTRE, CET APRES-MIDI, DE L'Interpellation Frossard

Une manœuvre contre la République, dirigée par M. Frossard, a été déjouée. La Chambre devra connaître, cet après-midi, de l'interpellation Frossard.

M. André Chevrillon a reçu sous la Coupole M. André Maurois

L'amitié franco-britannique a été dignement célébrée au cours d'une séance d'une belle tenue littéraire

Tandis que M. Malvestro se montre intrépidement Berlin cherche à acquérir du bois du cuir et du pétrole russes.

Un conseiller municipal jouait au bookmaker

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

Grande séance littéraire, hier, au Palais National, donnée par l'Amitié Franco-Britannique à son cinquante dans les tentes les plus chateaux.

La réception de l'Amitié Franco-Britannique a été célébrée hier soir au Palais National. Elle a été présidée par M. André Chevrillon, ministre de l'Instruction publique. M. André Maurois, écrivain français, a été reçu par M. Chevrillon. Les deux hommes ont échangé des paroles d'amitié et de fraternité.

LES FUSILIERS-MARINS DE LORIENT défilent dans Paris et ramènent la Flamme Sacrée

M. Roger Vitrac secrétaire général de la C.S.P.F. définit le sens véritable du syndicalisme professionnel français

YBARNEGARAY A COUREVOIE Charles VALLIN A ANGERS

La Révolution en images, à l'Orangerie

Ek:5

Petit Journal

136

LA SIGNATURE

de l'accord franco-turc

a donné lieu hier à une chaleureuse manifestation d'amitié entre les deux pays

M. Saad Davaz et M. Georges Bonnet

M. GEORGES BONNET et M. Saad Davaz, ambassadeur de Turquie, ont présidé hier dans le cabinet du ministre des Affaires étrangères au Quai d'Orsay, à la signature de l'accord franco-turc.

En présence des haute fonctionnaires du ministère des Affaires étrangères de Turquie et de la presse étrangère, sous la présidence de M. Georges Bonnet, ministre des Affaires étrangères, et M. Saad Davaz, ambassadeur de France, agissant leurs signataires sur un arrangement, au protocole et deux lettres annexes qui établissent un régime nouveau de confiance et d'apaisement aux frontières du Levant.

La déclaration d'amitié franco-turque, émanant par suite de la déclaration anglo-turque du 12 mai, prévoit que « la France et la Turquie s'accrocheront mutuellement l'aide et l'appui en leur pouvoir dans le cas d'un acte agressif qui constituerait une guerre dans la région méditerranéenne ». Elle stipule en outre que cet engagement sera précisé dans un accord définitif qui sera, d'autre part, pour les deux pays, l'élément de la stabilité dans les Balkans et dans le Proche-Orient.

Suite page 2 Lucien BOURGUES

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s.136.

Ek: 6

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s.139.

Ek:7

LA REVUE
DES
AMBASSADES
ET DES
QUESTIONS DIPLOMATIQUES ET COLONIALES

L'ÉCHIQUIER EUROPÉEN

Diplomatie en action

Si osée que puisse paraître à première vue cette appréciation, l'époque où nous vivons apparaît dans l'histoire comme une de celles où la diplomatie aura joué le plus grand rôle.

Il y a rivalité déclarée entre deux groupes de Puissances : l'Allemagne et l'Italie d'une part, l'Angleterre et la France de l'autre. Le premier groupe vise à l'hégémonie européenne et peut-être mondiale; le second entend barrer la route à cette entreprise. L'un et l'autre, malgré les apparences, désirent éviter la catastrophe que serait pour tous un conflit armé. Toute la manœuvre se ramène ainsi à des prises de positions respectives chez les tiers, à une lutte d'influence auprès d'eux, qui se traduit par des accords de nature multiple, soumis à la règle générale de ne pas paraître offensifs : pactes d'assistance et de garantie, pactes de non-agression, ententes économiques.

Le XVIIIe siècle a été une ère de compétitions analogues; mais elles se poursuivaient entre princes, et les armées, bien que simplement destinées à appuyer l'argumentation des Chancelleries, y furent sans cesse en mouvement. Le drame est aujourd'hui plus intense et plus serré. C'est entre peuples qu'il se déroule, les un réclament, sous le nom de « espace vital » une place plus large ou soleil et une part plus grande dans les biens à utiliser, les autres défendant leur domaine et les avantages acquis. Le facteur militaire joue un grand

rôle, mais sans être mis en action, et par sa seule pression morale.

Tout le jeu de ceux qui ont pris l'initiative de cette forme nouvelle d'opérations consiste donc à se rendre redoutables, à gagner à leur cause ou à vassaliser les intimidés et à étendre ainsi leur rayon d'influence, puis, à la faveur de celle-ci, leur domination. De temps à autre un bond subit les porte en avant, sauf dans le cas de l'Albanie, où il s'agissait d'un tout petit peuple pratiquement sans armes. Le procédé employé a été constamment le même : se faire appeler par les intéressés, ou par une forte partie de leur population, ou par des dirigeants terrorisés.

L'Allemagne a largement mis à profit les collectivités ethniques qui se réclament d'elle à l'extérieur; il n'en reste plus guère qu'une seule qui puisse lui fournir une occasion semblable : celle de Dantzig; mais elle s'applique à en créer d'autres; et, à défaut, la propagande nazie doit lui fournir des sympathisants dans les pays sur lesquels elle jette en pensée son dévolu. Ses projets, cependant, deviennent d'une réalisation de plus en plus difficile à mesure qu'ils s'amplifient; les concours recherchés, n'étant plus d'essence spécifiquement germanique, seront moins sûrs; les résistances nationales plus vives. Elle travaille donc, avec sa partenaire l'Italie, à exciter et à exploiter les rivalités locales : quel est le peuple qui n'a pas une revendication plus ou moins fondée à exercer contre tel de ses voisins, dans cette région centrale de l'Europe où le classement des nationalités a

interféré avec les conditions géographiques en d'innombrables compromis toujours sujets à révision? Les promesses coûtent peu, surtout quand elles sont à réaliser avec le bien des autres, et qu'on est fermement résolu à ne pas les tenir dès qu'elles seront jugées gênantes ou dépassées par les événements.

Le groupe opposé, Angleterre et France, a une tâche en principe aisée, en fait délicate et complexe. Il ne demande rien et il offre aux peuples ce qu'ils désirent de plus : la garantie de leur indépendance et de leur développement autonome. Tous les États qu'il peut solliciter de s'associer à son effort de stabilisation pacifique, sont individuellement sympathiques à son dessein. Mais les choses se compliquent quand il s'agit de les accorder entre eux : l'édifice projeté, qui doit dresser un mur sans points faibles devant les ambitions inadmissibles, doit être construit pierre à pierre; chacune, dès qu'elle s'écroule, est l'occasion de difficultés sérieuses; celles-ci diminuent cependant à mesure que l'ouvrage avance. Le ciment le plus utile est la conviction, progressivement accentuée, que les forces militaires, économiques et financières mobilisées pour la sécurité commune prennent celles des adversaires, et qu'il ne serait pas prudent de les affronter.

Mais à cet élément s'oppose par contre la croyance, — conséquence d'erreurs passées et d'événements orésents à toutes les mémoires, — que les Puissances démocratiques ont une horreur telle de la guerre qu'elles pourraient fort bien supporter en-

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934,s.245-246.

Ek:8

12

core, sans tirer l'épée, des empiètements complémentaires. Cette conviction existe surtout, — un récent discours du D' Gaebels, le prouve, — chez les totalitaires; et ils espèrent bien en profiter. Les dégoûts à redouter de cet état d'esprit se trouvent peut-être circonscrits; ils ne sont pas exclus. Le moindre peut, par la réaction des intéressés directs, provoquer une conflagration; en s'ajoutant les uns aux autres, ils finiront par l'allumer sûrement.

Le facteur rassurant, dans cette situation, c'est que personne, — pas même les matamores, — ne voudrait prendre la responsabilité de déchaîner le conflit. Le facteur inquiétant c'est que les perpétuels instigateurs cherchent à arapiller encore quelque avantage immédiat et à mettre les adversaires devant la nécessité ou de prendre une décision qu'ils savent leur être odieuse, ou de s'incliner.

Voilà le difficile terrain où évoluent les diplomates concurrents. La plus grande vigilance s'y impose aux défenseurs de l'ordre établi, pour surveiller tous les points névralgiques et ne se laisser surprendre nulle part par les initiatives de cerveau en perpétuelle fermentation et fertiles en improvisations soudaines bénéficiant de la surprise.

Les dictatures et le « Pacte d'acier ».

Le dernier geste des dictatures a été la conclusion entre elles du fruit d'alliance politique et militaire prétentieusement dénommé « Pacte d'acier ». Cet instrument n'apporte rien de bien nouveau à la situation antérieure : pas même la clause exorbitante qui oblige chacun des partenaires à prendre automatiquement fait et cause pour l'autre, si celui-ci entre en guerre pour quelque raison que ce soit.

Comme on pense bien que le Reich n'a pas entendu donner à son allié, le droit de disposer unilatéralement de son discours, la disposition semble ne viser que l'Italie, qui aliénerait ainsi son libre arbitre dans le cas de tous le plus grave, celui où tout Etat indépendant réserve sa souveraineté. Il faut penser ou que le contrôle germanique a déjà oris sur elle une telle ampleur qu'il y a là simplement la consécration d'un état de fait, ou, — ce que je me plais à croire n'est probable, — que des assurances lui ont été données par ailleurs que la clause ne jouerait qu'avec son consentement préalable.

Dans le premier cas, il n'y a rien de plus aujourd'hui qu'hier. Dans le second, ce sensationnel article ne serait que pour la galerie. D'une façon comme de l'autre, la manifestation est vaine. Elle apparaît surtout comme une réponse d'ordre verbal à l'alliance franco-britannique, à ses développements concernant d'autres Puissances, à l'institution de la conscription en Angleterre. Mais ces actes des Démocraties étaient eux-mêmes des réponses à la constitution de l'axe Rome-Berlin et aux annexions scandaleuses de la Bohême - Moravie, de la Slovaquie, de Mermel et de l'Albanie.

Et c'est tout de même la nouvelle attitude de Londres et de Paris qui a changé l'atmosphère et continue à y avoir, aux yeux des tiers, l'influence déterminante.

L'entente Anglo-Turque et la future entente Franco-Turque.

La question d'Alexandrette.

L'Angleterre a joué un coup de partie décisif en concluant son accord avec la Turquie, et l'impression ainsi produite sur l'esprit des adversaires a été considérable. L'accession d'Ankara au système de sécurité où étaient déjà entrées la Pologne, la Roumanie et la Grèce, est un événement considérable. La position détenue dans la Méditerranée Orientale par l'Italie, grâce à la possession du Dodécanèse, perd ce qu'elle pouvait comporter d'inquiétant. La situation s'éclaircit aussi dans les Balkans, où le seul Etat que les Puissances totalitaires pouvaient espérer attirer à elles, la Bulgarie, considérera probablement qu'il y a plus d'intérêt à faire cause commune avec ses voisins. La route des Détroits, si importante pour les ravitaillements dans les deux sens, est ouverte, en cas de guerre, aux Anglo-Français, et fermée aux Germano-Italiens. Au point de vue militaire, économique et spécialement à celui qui domine tout, des approvisionnements en pétrole, le résultat obtenu n'est pas moins heureux; c'est du Proche-Orient que les Puissances Centrales pouvaient espérer tirer ce qui leur ferait le plus cruellement défaut pour soutenir une guerre longue.

L'entente anglo-turque doit être complétée par une entente franco-turque. Il n'y a naturellement que des avantages à celle-ci. Mais je ne vois pas pourquoi nous serions spécialement chargés de faire les frais de la combinaison en aliénant nos droits sur le Sandjak d'Alexandrette. Il n'y a pas longtemps que ce territoire a fait l'objet d'un arrangement où nous nous sommes montrés exagérément conciliants et dont la Turquie, en faveur de laquelle n'étaient invoqués que des titres extrêmement discutables, s'est proclamée hautement sa-

tisfaite. Pourquoi ne le serait-elle pas? On dira que la question est petite, eu égard aux intérêts en jeu. Moins qu'on ne le pense : c'est notre position en Syrie, c'est notre prestige dans le monde musulman qui sont en jeu. Un geste de faiblesse ne profitera qu'à l'Italie, aspirante à notre succession.

Le problème de l'accord avec les Soviets.

Il est probable que l'Angleterre, en poursuivant son œuvre de consolidation européenne par l'offre aux Soviets d'une collaboration ou maintien de la paix, a été influencée par les conseils ou les desirs de la Turquie, elle-même en termes amicaux avec Moscou.

J'ai trop souvent exprimé mon opinion quant au leurre d'une entente quelconque avec le pays rouge pour y revenir longuement.

Les raisons en sont simples : c'est l'Allemagne qu'il faut contenir; et la Russie qui n'a plus avec elle de frontière commune, ne peut nulle part agir contre elle. Si l'objectif est de soutenir les Etats intermédiaires, ceux-ci se montrent plus inquiets de l'aide bolchévique que de l'agression germanique, et ils en repoussent l'idée avec horreur. Au surplus, l'armée rouge ne vaut pas grand chose; ses communications avec l'arrière sont misérables; les industries militaires sont désorganisées et le pouvoir central, fondé sur la terreur, est menacé d'éroulement dès que la troupe, mise en état de combattre, pourra tourner ses coups contre lui. On dit qu'il faut traiter avec les dirigeants soviétiques pour qu'ils ne se tournent pas vers l'Allemagne; cet argument donne la mesure de la confiance à leur faire. Et si on les a provisoirement pour soi, on oriente par là même vers l'adversaire les espoirs et les vœux de tous ceux qui, restés sains dans le peuple russe, attendent l'heure du réveil.

L'illusion a été plus forte que la raison et les négociations ont été enoquées. Leur cours n'a pas été satisfaisant. L'U.R.S.S. se fait prier; elle fait mine de mettre son

Le général Tugay se rend à la manifestation en l'honneur du départ des troupes italiennes.

Kaynak: MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.472, Direction Des Affaires Politiques et Commerciales, E 411-2 Politique Extérieure Relations avec La Turquie: Dossier Général 1930-1934, s. 274.

Ek:9

E-418 v
JULIEN-AOÛT 1939

TRENTE-NEUVIÈME ANNÉE. — N° 272

L'ASIE FRANÇAISE

BULLETIN MENSUEL
DU
COMITÉ DE L'ASIE FRANÇAISE

Publié sous la direction de M. Henri FRÉDÉRICX

Administration et Rédaction de L'ASIE FRANÇAISE : Place-04, 21, Rue Cassagne
Téléph. LAM 94 97-20. — Chèques postaux : Paris n° 1900

SOMMAIRE	A nos Lecteurs
<p>L'accord sur Alexandrette (suite de l'article de l'arrangement du 23 juin et de son commentaire) 215</p> <p>Les nouveaux régimes syriens (arrangement officiel) 216</p> <p>Faculté et Protection indochinoises, par A. 218</p> <p>Le Craillou des Japonais (épique satirique), par A. H. Joubert 218</p> <p>Le Dollar chinois, par Edouard FRÉDÉRICX 219</p> <p>Six mois de Mandchou dans le Sud de la Chine (suite), par Dr LACOSTE 211</p> <p>La Guerre sino-japonaise (suite) II. La situation politique au Japon, par Henri FRÉDÉRICX 217</p> <p>Faculté — L'archéologie indochinoise et l'École Française d'Extrême-Orient, par Max G. de Cassagnac 217</p> <p>Indochine — Fêtes d'indépendance au Grand Conseil. — Les relations sino-indochinoises, d'après le Fretin. — Les droits d'indépendance de l'Indochine. — Le décret du Gouverneur Général. — La loi sur le territoire en Annam. — L'État d'Administration indochinoise. — La presse indigène au Cambodge. — Valeurs d'indépendance au Laos. — Nouvelle Union indochinoise Sino-Indochine 219</p> <p>Levant — L'Italie et le canal de Suez. — Pour l'émancipation de la Turquie des Balkans. — La situation politique en Syrie. — Le voyage de l'Empire d'Irak. — Report de la sécularisation au Liban. — La politique péninsulaire. — L'Arabie, foyer d'actualité. — Après la signature des accords de 23 juin. — Rattachement du Sandjak d'Alexandrette à la Turquie. — Pour l'union de nos deux États. — Missions militaires françaises et anglaises à Ankara. — Rapports de la Turquie avec l'Allemagne et l'Italie. — Une visite de Missions anglaises des Affaires Étrangères à Ankara 213</p> <p>Extrême-Orient — Siam. La Rte nationale. — Le Tonkin. — La mobilisation générale au Siamois. — Le commerce franco-siamois. — Construction d'un canal au Siamois. 217</p> <p>Japon Nouvelle accord commercial franco-japonais. — La production de la soie. — Contre le tonkin étranger. — Exportations vers le Japon. — Projets de la sidérurgie. — À la recherche des Charbonniers 218</p> <p>Asie Russe — Sibirie: Pour la colonisation de l'Est de la Sibirie 219</p> <p>Bibliographie 211</p>	<p>Depuis de nombreuses années, L'Asie Française, relayée en publication pendant la période des vacances et s'adresse à nos fidèles lecteurs, durant les quatre mois de juillet à octobre, par des livraisons bimestrielles. Concomitamment à cet usage, le présent numéro, qui constitue le premier de ces deux livraisons, porte la date de juillet-août 1939; notre production bimestrielle, d'été de septembre-octobre, paraîtra dans les tout premiers jours de ce dernier mois.</p> <p style="text-align: center;">L'Accord sur Alexandrette</p> <p>L'accord franco-turc vient d'être publié; on en trouvera le texte à la suite de ce court article; il crée à la Turquie l'ancien sandjak d'Alexandrette; c'est là sa clause essentielle. Bien que cette création n'ait pas été, en s'en est déduit à Ankara comme à Paris) la condition formelle d'un accord portant sur la politique générale, il en a été la condition implicite. C'est la justification d'un abandon dont le chemin des commentateurs a un peu trop dissimulé le caractère incontestablement pénible.</p> <p>Cette justification se suffit, qu'il s'agisse de la Syrie ou de la France. On ne doit pas s'exposer à l'infirmité en s'attachant des maintenant à rechercher si une politique voyant de plus loin servir les choses n'aurait pas pu obtenir à moindre frais le concours de la Turquie à la conservation de l'ordre méditerranéen. La réserve qu'il convient d'observer sur ce point n'est pas commandée par le soin de ménager des personnes, mais par celui de ne pas nuire à l'utilité du sacrifice consenti. Il s'agit d'une utilité dont le jugement doit être laissé à l'histoire.</p> <p>Les considérations qu'imposent aux Turcs</p>

Kaynak: galicia.bnf.fr/ Bibliothèque nationale de France.

